

A NŐ HELYE A MAGYAR NYELVHASZNÁLATBAN  
„NYELV, IDEOLÓGIA, MÉDIA”

**Az előadások összefoglalói**

BAJNER MÁRIA

**A nő beszél**

---

Az előadás a nők nyelvi választásait, választási lehetőségeit és korlátait vizsgálja, miközben magyarázatot keres a férfi-női interakciós konfliktusok gyökereire. A társadalmi nemekhez kötődő reprezentációk bemutatásánál mind a differenciaelmélet, mind az ezzel ellentétes irányt követő dominanciaelmélet kutatásait felhasználva kitér a kulturális gyökerekben eredendő különbségekre csakúgy, mint a nemi identitásban eredendő „másságra”. A társadalmi nemhez köthető sztereotip példákkal rámutat azokra az előítéletekre vagy ideológiákra, amelyek a patriarchális társadalmi „rendet” hivatottak reprezentálni. Alternatív megoldást az alapvetően bináris oppozíciókra épülő verbális hierarchia megszüntetéséhez a társadalmi rendnek ellentmondó női nyelv, ami nem más, mint a társadalmilag (és nem politikailag) korrekt férfi nyelv reprezentációja.

BARÁT ERZSÉBET

**Nőközpontúság kontra feminizmus: a „társadalmi nemek” kifejezés tarthatatlanságáról**

---

Kutatási területemet legáltalánosabban a nyelvhasználat és a hatalmi viszonyok összefüggéseinek kutatásaként lehetne definiálni. Ezért a hazai alkalmazott vagy élőnyelvi kutatások szempontjából történelminek is tekinthető alkalmat arra szeretném felhasználni, hogy átgondoljam szűkebb érdeklődési területem, az ugynevezett „nyelv és a nemek” viszonyát elemző kutatások egy lehetséges kritikus irányát.

Érvelésem természetesen azon az előfeltevésen nyugszik, hogy a nyelvhasználat nemi szempontú elemzését a nők érdekében folytatott kutatásként kívánjuk gyakorolni. Ebben az értelemben tehát kutatói tevékenységemet feminista vállalkozásnak tekintem, ahol a kutató nyelvhasználatában tettenérhető és tettenérendő „feminizmus *nem* arról szól, hogy elismeréssel adózzunk a háziasszonyok teljesítménye előtt, hanem arról, hogy alapjaiban változtassuk meg a házi munka [nyelvhasználatban megragadható] társadalmi alapjait.”(Cameron, 1995:41) Azaz, a mellett fogok érvelni, hogy a nyelvhasználat feminista igényű elemzése nem elégedhet meg a nőkre jellemző nyelvhasználat konstataálásával, illetve, hogy ezek a vállalkozások végül miért is *nem* tekinthetők annak. A továbblépést az jelentheti, ha abból a kérdésből indulunk ki, vajon a nők adott csoportja *miért* vélhet bizonyos nyelvi stratégiákat helyzetének inkább megfelelőknek, mint másokat. Az előadás konkrét nyelvi adatbázisát a napjaink politikai újságírásának gyakorlatát

legmarkánsabban képviselő *MANCS*-ban megjelent feminizmust tematizáló szövegek adják. Választásom természetesen célzatos, azt kívánom vele alátámasztani, hogy a megoly liberálisnak is hitt (feminista) nézőpont sem léphet túl a „nőközpontú” reformista pozíciók ideológiai (nyelvi) csapdáin, melyek, ha akarjuk, ha nem, éppen hogy a relatív társadalmi hátrányok konzerválását fogják szolgálni.

BERÁN ESZTER

## **Nők karrierdiskurzusokban: szexista ideológia és kulturális scriptek**

---

Az előadásban a női karrierekről szóló médiadiskurzusokat vizsgálom részben korpusz-nyelvészeti (kollokáció, szó cluster, kulcsszóelemzés), részben a kritikai diskurzus elemzés módszereivel, az őket szervező különféle kulturális scriptek és ideológiák szempontjából. A kulturális scriptek elméletét a konstruktivista nyelvelmélet, valamint M. Bakhtin beszéd műfaj-elméletének keretében helyezem el. Először a magyar média 1998—2000 időszakát átfogó, három napilap számaiból álló korpuszon a női karrierrel kapcsolatos domináns diskurzusokat, valamint az ezekben megjelenő kulturális scripteket és ideológiákat jellemzem. Megállapítom, hogy a szexista ideológiákkal jellemezhető diskurzusok leszűkítik a nők kategóriáját, így automatikusan ellentmondásossá téve egyes viselkedési formákat. Ezt követően egy olyan, a Népszabadságban megjelent cikket elemzek részletesen, ami a németországi pozitív diszkriminációs politikát tárgyalja. Mivel a cikk megjelenési időpontjában (1999) ez a téma atipikus a magyar médiát uraló női karrierdiskurzusokban, a szerző egy újfajta kulturális scriptet vezet be, a domináns diskurzusok ideológiájára építve, miközben az értékrendjükkal való azonosulást tételezi fel az olvasó részéről, ami a kulturális scriptek közti dialógikus áthallásainak jó példája.

BOJDA BEA

## **Véleményalkotás nemek szerinti jellemzői egyetemista hallgatók körében**

---

2004 tavaszán – egy a Debreceni Egyetemen végzett szociológiai vizsgálat bevezető szakaszában 8 fókuszcsoporthos interjú készült az egyetemi hallgatók életstílusának feltérképezésére. A hagyományos ifjúságkutatás szerint az egyetemisták életének ezt a szakaszát befolyásolják a szervezeti élet oldaláról jelentkező hatások. A beilleszkedés, tanulmányok koordinálása, struktúrában elfoglalt pozíció és érdekérvényesítés úgy hatnak, hogy a származáson túlmutatva továbbfinomítják, egy időre egységesítik az egyéni életmód ill. életstílus meghatározottságait.

A rendszertváltást követő másfél évtizedben a demokratizálódás, az oktatás kiterjedése s megnövekedett társadalmi jelentősége egyúttal azt is jelentette, hogy az intézmények belső terében megjelentek s rendszeressé váltak olyan társadalmi szituációk, amelyek korábban kívülrekedtek a falakon. Az egyetem társadalmilag nyitottabb térré vált. További oktatáskutatási eredményekből tudhatjuk: a hallgatói tapasztalatok, igények artikulálódnak, s előbb-utóbb oktatáspiaci tényezővé válnak.

E három tényezőre (kohézió – nyitott tér – tapasztalatok) támaszkodva kísérlem felfedni egyetemista lányok és fiúk csoportos véleményalkotását, kommunikációs sajátosságait. A

társadalomtudományi háttérismeretekre alapozott elemzés szükségszerűen tartalmaz szociolingvisztikai, pragmatikai s feminista vonatkozásokat.

BORONKAI DÓRA

## **Női jellemzők nyelvi reprezentációja meséinkben**

---

Kutatásom témája a magyar mesékben előforduló nőalakokhoz tendenciaszerűen kapcsolódó attribútumok vizsgálata. A mesékben szereplő női tulajdonságok olyan érzelemfogalmakat jelölő szavak (gonosz), metonimikus (kipirult) vagy metaforikus érzelemábrázolásra vonatkozó kifejezések, általános (jó, rossz) vagy konkrét (derék, szorgos, buta) értékelést és minősítést tartalmazó nyelvi formák, melyek egy adott közösség elfogadott értéknormáira épülő világgépét reprezentálják. Ezt erősítik az olyan kollokációk, melyek a gyakori használat során állandósult (gonosz mostoha) vagy konvencionizált (vasorrú baba) formában épülnek be a mesehallgató tudáskeretébe. Ezek az eszközök alkalmasak arra, hogy a kollektív beszélő kifejezze egy közösség nemekhez kötődő elvárásnormáit és értékelési sémáit. Mivel a nemekhez kapcsolódó attribútumok a mentális lexikonban specifikus elrendeződést mutatnak, a mesékben előforduló tulajdonságok különböző mértékben kapcsolódnak össze a férfiakra és a nőkre kialakított tudáskerettel. A fentiek értelmében a kutatás arra keresi a választ, hogy a korai szocializációt jelentős mértékben meghatározó mesék milyen elvárásokat közvetítenek a női szerepkörökkel kapcsolatban, milyen arányokat mutatnak bennük a gender-markerként viselkedő jellemzők nyelvi reprezentációi.

DEDE ÉVA

## **Miért lesz a *nőből hölgy*? – Nők (ön)megnevezése a magyar társkereső hirdetésekben**

---

A fenti kérdést R. Lakoff tette föl az 1975-ben megjelent tanulmányában, részletesen is foglalkozik vele, mivel az angol nyelvben is megvan a *nő* többféle megnevezése. Hosszasan vizsgálja a *woman* és a *lady* jelentését, használatát. Megállapításaira többen visszatérnek; ebben a részben azt veszem sorra, hogy az eredeti nézetekből, melyek az udvariasságot és az eufémizmust magyarázzák, mi tartható, mi vitatható.

A magyar nyelvben is megfigyelhető a *nő* és a *hölgy* megkülönböztetése, s az a jelenség, hogy adott helyeken a *nő* helyett a *hölgy* szerepel. A nyelvvelő irodalom képviselőinek állásfoglalását tekintem át pl. Nyelvvelő kézikönyv, Édes Anyanyelvünk írásai alapján, ill. a Magyar Nemzeti Szövegtárból gyakorisági adatokat is nyerünk, a használati körről is képet kaphatunk. A *nő* és a *hölgy* szó használatáról alkotott véleményüket szembesítem Lakoff és mások (pl. Janet Holmes) írásaival, az angol-amerikai nyelvhasználattal. Az is kimutatható, hogy vannak-e közös pontok a két kultúrában, nyelvszokásban.

A *nő* és a *hölgy* a nőknek az önmagukhoz való viszonyulását is kifejezi. Hogy ez árnyaltabb legyen, a *lány* és a *csaj* szavakat melléjük helyezve azt vizsgálom, hogy a nők önmagukat hogyan nevezik meg, s ehhez egy olyan műfajt (korpust) választottam, amelyben az

önbemutató, a nem megnevezése igen fontos: társkereső hirdetéseket az írott és az elektronikus sajtóban (interneten).

DÉR CSILLA ILONA

## **Nőkkel kapcsolatos nemi sztereotípiák az internetes fórumokon**

---

Még mindig igen elterjedtnek mondható az a vélekedés, hogy az internet révén – idővel – felszámolhatók lesznek a nemi különbségek. Egyfelől azért, vélik az optimistábbak, mert a nem az online kommunikációban tetszés szerint elrejtethető (pl. a nicknévvel); másfelől az egymástól távol élő felhasználók kapcsolódási lehetőségével a nők erőteljesebb gazdasági és politikai szerepvállalásra válhatnak képessé, s így lassan, de biztosan átalakíthatják a nőkről kialakult társadalmi képet (Danet 1998; Balka 1993, idézi őket Herring 2003: 202).

Egyre inkább úgy tűnik azonban, hogy a nemsemlegesség pusztán illúzió, mivel beszédstílusunk szinte biztosan elárulja a nemünket. Továbbá a jelenlegi társadalmi kép módosításának útjában olyan, épp az interneten virágzó jelenségek (is) állnak, amelyek nemhogy felszámolják, de megerősítik a nemi sztereotípiákat. Az internet tehát reprodukálni látszik a fennálló társadalmi szerepeket (vö. Herring 2003: 218).

Hipotézisem az, hogy ez alól a tendencia alól – néhány ritka esetet leszámítva (egy magyar példa: túsarok.org) – a vitafórumok sem kivételek: ezeken hozzászólásaikkal mind a férfiak, mind a nők a már meglévő nemi sztereotípiák továbbéléséhez járulnak hozzá. Magyarországi internetes vitafórumok (index.hu, nlc.hu stb.) nyelvi anyagát tanulmányozva tehát arra keresem a választ, hogy milyen jellegűek és milyen mértékben elterjedtek ezek a sztereotíp megnyilvánulások – a vizsgálat lényeges részét képezi, hogy milyen, a nőkkel és a nemekkel kapcsolatos állításokat tesznek a hozzászólók; milyen, a nőkre utaló címekkel indítanak topikokat stb. Előadásomban kitérek arra is, hogy – akaratukon kívül – maguk a nők hogyan járulnak hozzá a fennálló negatív helyzet továbbörökítéséhez.

Hivatkozott forrás és irodalom

Herring, S. C. (2003). Gender and power in online communication.

FARKAS ZITA

## **A jelentés fontossága: prostitúció és jogalkotás**

---

Előadásom témája a 'prostitúció' szó jelentéshalmazának és jelentéseltolódásainak a nyomon követése az 1999-es írott médiában, a prostitúció-törvény szövegében és a parlamentben elhangzott vita kapcsán. E három közeget társadalmi diszkurzus médiumoknak tekintem, amelyek egymással kölcsönhatásban próbálják befolyásolni a szó politikai és társadalmi jelentéshozadékát. Fő kérdésem, hogy végül is mik a következményei ezeknek a jelentéstulajdonításoknak például magának a törvénynek az alkalmazásában.

FERCSIK ERZSÉBET

## **Magyarországi asszonynevek a XXI. század küszöbén**

---

A tradicionális európai társadalomban férjhez menetele után a nő elsősorban a férje függvényeként létezik. Ezt reprezentálja többek között az asszonyok házasságkötés utáni névváltoztatása. Magyarországon a hagyományos asszonynév: a férj családneve + a férj keresztnéve + *-né* képző. Ez a forma egy olyan birtokos szerkezetből alakult ki, amelyben a férj neve a birtokos, és amelyben a nő születési neve semmilyen formában nem jelenik meg.

Az évszázados tradíciók – a statisztikai adatok és a különböző felmérések alapján – az utóbbi évtizedekben erősen felbomlani látszanak: egyre újabb névformák tűnnek fel, és egyre több társadalmi rétegben, ill. foglalkozási körben dől meg a *-né* képzős asszonynévforma egyeduralma. A nők véleménye megoszlik a névváltoztatás szükségességéről, az ideális névalakkal szemben támasztott elvárásokról, valamint az egyes névformák mindennapi használatának kommunikációs előnyeiről és hátrányairól. Különösen érdekesek az ilyen jellegű magyar megjegyzések akkor, ha összehasonlítjuk őket a mai amerikai nők névváltoztatással kapcsolatos véleményével.

GÉRÓ GYÖRGYI

## **A nőkkel kapcsolatos sztereotípiák frazeológiai egységek tükrében**

---

A modern szexizmus ideológiájának megértése lehetetlen anélkül, hogy megismernénk messzire nyúló történeti, vallási gyökereit. A nő-kérdés az egész európai középkor központi problémája volt. Más kisebbségekhez hasonlóan (idegenek, mórok, zsidók, cigányok, tótok etc) a nők a kora középkortól kezdve kiemelten fontos szereplői a latin nyelvű, majd később a vernakuláris frazeológiai gyűjteményeknek. A proverbiumok egyaránt tükrözik, és átörökítik a klasszikus görög–latin és a keresztény hagyományt, amely pontosan kijelöli a nő helyét a kor társadalmában, megengedett, illetve előírt tevékenységi körét, viselkedési normáit. Mindez tükröződik a kor más műfajaiban is: a fabulákban, énekekben, krónikákban, bírósági jegyzőkönyvekben, és leginkább a női nem természetét taglaló vitairatokban.

Hipotézisünk szerint a proverbiumok kiemelten fontos eszközei voltak ezen normák átörökítésének az írástudatlan rétegek körében, hiszen az elsődleges nyelvi szocializáció révén így szinte észrevétlenül hagyományozódtak a társadalmi status quo fenntartásának eszközei.

HUSZÁR ÁGNES

## **A nyelv a biológiai és a társadalmi nem összefüggésében: képességek és/vagy tanult viselkedés**

---

A közkeletű vélekedés szerint a nyelvi képességek tekintetében a nők felülmúlják a férfiakat. Ahogy a magyar közmondás mondja: „Asszonynak fegyvere a nyelve”. Az előadás ezt a

közhelyet szembesíti a pszicholingvisztika és a neurológia empirikus kutatáson alapuló, legújabb eredményeivel.

Metaelemzések, amelyek jelentős populáció pszicholingvisztikai vizsgálatán alapulnak, csakugyan azt igazolják, hogy a nők bizonyos, verbalitással kapcsolatos feladatok (pl. fluencia, anagrammakészítés, esszéírás) megoldásában átlagosan eredményesebbek a férfiaknál. A különbségek azonban egyrészt nem mutatkoznak meg minden egyes verbális képesség tekintetében, másrészt csekélyebbek más, pl. matematikai, térérzékelési feladatban tapasztaltaknál. Ezeken a területeken a férfiak átlaga jóval eredményesebb a nők átlagánál.

Felvetődik a kérdés, mire vezethetők vissza a nyelvi feladatokban tapasztalt különbségek:

1. a biológiai nemben (sex) lehorgonyzott speciális képességekre?
2. a szociális tanulás által preferált viselkedésmódra a társadalmi nem (gender) kialakulása során?

Az előadás a hangzó beszéd bizonyos paramétereinek különbségeit vizsgálja abból a szempontból, hogy

1. melyek magyarázhatók az agy és más szervek morfológiájában és a hormonháztartásban mutató eltérésekkel,

2. milyen módon alakítja a gender-alapú szociális tanulás a biológiai nem determinálta fiziológiai különbség által létrehozott beszédprodukción.

ILVES, MARJU ÉS CSIRE MÁRTA

## **Nyelvoktatás és gender. A társadalmi nemekről közvetített képről az idegen nyelvek oktatásában: indogermán-finnugor összevetés**

---

Dolgozatunkban indogermán (angol, német) és finnugor (magyar, finn, észt) vonzatszótárak példamondatain keresztül vizsgáljuk azt, hogy az adott szótárak milyen gender-képet közvetítenek az idegen nyelvet tanulók számára.

Az utóbbi időben az alkalmazott nyelvészetben is egyre inkább teret nyert a gender-kutatás. Az oktatással, ill. a nyelvoktatással kapcsolatosan a gender problematikájáról számos, többnyire tankönyv-elemzéseket tartalmazó tanulmány látott napvilágot. A szótárakkal viszonylag kevesebbet foglalkoztak, bár ezek is a nyelvtanulók alapvető kézikönyvei, nyelvi segédeszközei közé tartoznak.

Vizsgálatunk során vonzatszótárakat tekintettünk át, mivel úgy gondoljuk, hogy ez a szótártípus műfajából adódóan több nyelvi példával szolgál, mint a hagyományos kétnyelvű szótárak: a tanult idegen nyelv egy bizonyos grammatikai jelenségéhez kíván segítséget nyújtani, megadja a szavak, többnyire az igék vonzatait, szintaktikai, szemantikai és pragmatikai információkat tartalmaz, egyéni célokat szolgál, így tanár és nyelvi környezet nélkül is használható. Éppen ezért példamondatai bizonyos mértékben az adott nyelvhasználatot s ezen keresztül kulturális ismereteket is közvetítenek.

A női és férfi nemre vonatkozó társadalmi sztereotípiákból kiindulva az alábbi szempontok alapján tekintjük át a szótárak által a nemi szerepekről közvetített képet:

- nők és férfiak aránya a szótári egységekben;
- a nők és férfiak mondatban betöltött szerepe (pl. ágens vs. patiens);
- az adott nemhez kötődő leggyakoribb szerep;
- a nemekhez kapcsolt foglalkozások, tevékenységi körök;

- hogyan viszonyulnak a példamondatok a sztereotípiákhoz (alátámasztják vagy megtörik-e azokat);
- kimutatható-e a különböző nyelvek szótárírási gyakorlatában, tágabb értelemben a nyelvoktatásában ebben a kérdésben különbség, és ha igen, ez miben áll.

JOÓ MÁRIA

## **Magömlés, anyai fallosz és egyebek**

### **(Posztmodern szimbolikus nyelv és a magyar feminista elmélet megalapozása)**

---

Előadásomban a magyar fordításban megjelent feminista irodalom nyelvhasználatáról szeretnék kritikusan szólni és ennek kapcsán azt az utat megjelölni, melyet jobbnak tartok (itt és most) és követek. Ez egyben a nemzetközi trendek között kijelöli kutatásaim helyét is.

A bemutatandó posztmodern nyelvi példák jól ismertek, saját tanítási tapasztalataim mutatják a befogadók (hallgatók) elutasító reakcióját a használt stílusra. Az általam *posztmodern szimbolikus nyelvnek* nevezett stílus főleg *szexuális szimbolikát* használ, erősen *érzelmi töltésű* (vicces, dühös), a stílus párosulhat bonyolult érveléssel és leegyszerűsítéssel is, vagyis lehet tudományos és populáris is. Tartalmilag a képviselt elméleti álláspont többnyire a posztmodern, dekonstrukciós feminizmus valamilyen változata. A példáim D. Haraway: *A szituációba ágyazott tudás*, a francia pszichoanalitikus elmélet (pl. Kristeva, Irigaray), Butler frissen megjelent *Jelentős testek*-je és az ismeretlen A. Pieper: *Van-e feminista etika* c. kis művecskéjéből származnak, az ő közös nevezőjük ez a bizonyos posztmodern testi szimbolikával élő nyelvhasználat.

*Mi a bajom vele?*

A magyar tudományos élet még nem ismerte el sem a feminista elméletet, sem a posztmodern filozófiát. Tudatlan és gyanakvó, ellenséges mindkettővel szemben, ill. nem tud különbséget tenni köztük. A használt szimbolikus nyelvet tehát nem ismeri és szó szerint érti, akkor viszont megengedhetetlenek, tudománytalannak tartja. A kiváltott reakció jó esetben az élénk derültség (röhögés, vihogás), rossz esetben a tudományos diszkvalifikáció (a dekonstrukcióé és a feminista elméleté).

*Honnan beszélek?*

A magyar filozófiai élet erősen tradicionális-történeti orientáltságú vagy az angolszász-analitikus filozófiát preferálja. A posztmodern filozófiát (Derrida) inkább az irodalomtudomány területére tolják át, főleg nyelvhasználata, stílusa miatt. A kívánatos-tolerálható nyelv a klasszikus vagy érveket elemző, analitikus stílus, érzelemmentes „komoly” tudományos nyelv.

Magam nem ehhez a többségi irányzathoz tartozom, hanem a hermeneutikát preferálóhoz, amely a francia posztmodern elméletet is hajlandó tudományosnak és filozófiaiának tekinteni.

Feministának is tartom az általam művelt filozófiát, vannak olyan írásaim, amelyeket dekonstrukciós értelmezésnek tekintek, értő olvasóim is annak minősítették – a nemzetközi tudományos életben (konferenciákon).

*Milyen stílust tartok alkalmasnak arra, hogy nálunk elfogadtassuk a feminista elméletet?*

A nyelv kezdetben tudományos és közérthető kell legyen, kerülve a szimbolikus nyelvhasználatot, mivel nem közérthető, ill. félreérthető. Érzelmek csak módjával jelenhetnek meg, mivel a női szerző a közfelfogásban ugye eleve érzelmesnek, elfogultnak számít.

*Milyen tudományos-elvi utat tartok járhatóbbnak?*

A hagyományos filozófiai szövegekből kiinduló, azokat feminista módon újraértelmező (dekonstrukciós) módszert, mely a fő feminista elveket már régi szerzőknél is kimutatja (pl. Plátón, Nietzsche), ezáltal filozófiailag kvázi legitimálja a feminista elméletet.

Talán rövidesen, ha elismertebbek leszünk tudományosan, inkább lehetünk viccesek, dühösek, nagyon mások, mint férfi tudós kollégáink. Nem azt gondolom, hogy ugyanolyan módon kell műveljük tudományunkat mint ők, de eleinte nem teljesen másképp: a simmeli recept jónak látszik, eleinte elsajátítva a kultúra történetileg férfiasan kialakult formáit, képesek leszünk a sajátosan női formák kialakítására.

KÉRCHY ANNA ÉS KOLLER NÓRA

## **„Kisasszonyok, vadmacskák, kékharisnyák” Az író nő pozicionálása a mai magyar médiában**

---

Vizsgálódásunk fő tárgya a nő(i)(es) irodalom, az írónő, nőíró, író nő fogalmak körvonalazódása a kortárs magyar kritikai recepcióban. A „laikus” közbeszéd és az „elit” akadémiai diszkurzusok metszetében a nőirodalom és a nőiesség kapcsolatát, konnotálódását tanulmányozzuk. Abból a feltevésből indulunk ki, hogy az ún. nőirodalom a mai magyar irodalmi kánonban a szubkulturális Másikként aposztrofálódik. Az egyetemesként, normaként elgondolt szépirodalomba beemelt kevés női író (Jókai Anna, Szabó Magda) viszonylagos felülreprezentálása kapcsán a kánonképzést az ún. „nőközpontúság”, semmint a feminizmus szövegeinek mentén értelmezhetjük. A jelentés előállításának folyamatai a gender által meghatározottak; az író nő esetében azonban a társadalmi nem láthatóbb, ill. a tudás és hatalom privilegizált előállítóinak érdekeinek megfelelően *látatott*. A (szép/irodalmi) nyelvnek a bináris gender-hierarchia esszencialista elgondolása révén tehát az adott szöveg gender-performansza garantálnak mutatkozik, modalitásai értékterheltek. Az egyre népszerűbbé váló ún. gasztroirodalomról úgy hírlik: ezeket a könyveket az olvasók „zabálják.” Álláspontunk szerint az inkorporáció a(z) (író) nők és az irodalom kapcsolatában is megjelenik. A gender-specificitást úgy integrálja a kánon, hogy a feminitás a maskulin normában feloldható, abszrahálható, ugyanakkor e norma által aktiválható entitásként szignifikálódik.

Tanulmányunkban azt kutatjuk, melyek a nőirodalom fogalmának hátulütői és alternatív önmeghatározásának lehetőségei. Azaz, jelentkezhet-e az irodalmi nőfogalom politikai kategóriaként? Elemzésünk során Judith Butler, Deborah Cameron, Nancy Fraser, Lillie Chouliaraki és Norman Fairclough diszkurzus-analízis szövegeire támaszkodunk.

KEGYESNÉ SZEKERES ERIKA

## **A nő és asszony lexémáink historikus szempontú lexiko-pragmatikai vizsgálata**

---

A társadalmi nem kategóriája az egyes társadalmi korok aspektusából szemlélve historikusan dinamikus változónak tekinthető. Ez azt jelenti, hogy a társadalmi nem instabil tartalmakkal felruházott kategóriaként kezelendő, komponenseinek szerveződését jelentősen befolyásolja a vizsgált kor tudományos gondolkodása és társadalom-felfogása. A nyelv és a nyelvhasználat



szempontjából számunkra az az érdekes, hogy az egyes történelmi korokban hogyan reprezentálja a nyelvhasználat a nők társadalomban betöltött szerepét, milyen viszonyba állítja egymással a társadalmi nyelvhasználat a férfit és a nőt, valamint az érdekel bennünket, hogy az egyes történelmi időszakokban milyen normatív képet alakítottak ki a nőkről a nyelvhasználat útján. Az ily módon kialakított nőképet szótáraink, lexikonjaink és enciklopédiáink rögzítették. A feltett kérdéseket megválaszolhatjuk tehát, ha tanulmányozzuk szótáraink *nő* és *asszony* szavunkhoz tartozó szócikkelyeit.

A lexikológiai eszközeivel végzett fogalomtörténeti, nyelvtörténeti-szemantikai ill. lexiko-pragmatikai vizsgálódásaink célja annak feltárása, hogy milyen szemantikai jegyekkel látták el, tehát milyen szemantikai jegyek által határozták meg, azaz milyen gender-komponenseket rendeltek hozzá a „*nő*” és az „*asszony*” fogalmához a különböző tudománytörténeti korokban, s mivel magyarázhatók a két fogalom értelmezésében bekövetkező temporális szemantikai eltolódások. A vizsgálat forrásanyagául az elmúlt kétszáz év magyar nyelvű szótárai szolgálatják a forrásanyagot. A vizsgált szócikkek nemcsak definiálták, hanem javarészt kommentálták és interpretálták is a szóban forgó fogalmakat, vagy pedig éppen azáltal szolgáltattak a téma szempontjából értékes adatokat, hogy nem is jegyezték azokat, hanem például a '*férfi*' lexéma alá besorolva, mintegy függőségi viszonyban mutatták be a '*nő*' ill. az '*asszony*' lexéma szemantikai tartományát, mintegy a nyelvhasználat által is megpecsételve a *nő*, az *asszony* társadalmi szerepét.

KONCZOSNÉ SZOMBATHELYI MÁRTA

## **A női menedzsment kommunikációja (Ha azt mondjuk, vezető, azt mondjuk, férfi?)**

---

Az emberiség nemek szerinti tagolódásának vannak nyelvhasználati következményei, s ezek vizsgálata az utóbbi évtizedekben vált intenzívvé. A nemek és a nyelv viszonyát két alapállásból vizsgálják. Az egyik szerint a nemek közötti nyelvhasználati különbségek a biológiai nemre vezethetők vissza, az ebből következő fizikai és lelki különbségekre. A másik alapállás szerint a nyelvhasználati különbségek oka a társadalmi nemben keresendő, ami tanult viselkedés, melyet a szocializáció során sajátítunk el. Eszerint nőnek vagy férfinak lenni azt is jelenti, hogy megtanuljuk a nemünktől elvárt nyelvhasználatot. A nemhez illő viselkedésnek szerves része a nemspecifikus nyelvhasználat.

Foglalkoztatottsági arányuk és képzettségük alapján a jelenleginél sokkal több nőt kellene találnunk vezetői pozíciókban. A magyarázatot az eltérő viselkedésben, az eltérő hajlamokban, motivációban vagy a nőkről kialakult sztereotípiákban, előítéletekben kell keresni? A vezetők sikerességében döntő jelentősége van a kiváló kommunikációs készségnek, az erős beleérző képességnek, a nagyobb érzékenységnek az emberi kapcsolatok világában, a kompromisszumkészségnek, a körültekintő döntési módnak, amelyekben a női menedzserek – közismerten – tehetségesebbek. Ugyanakkor a fejedelmek cégek jóval szívesebben közvetítenek férfiakat vezetői pozíciókba, mert így érzik biztosítottak a későbbi megrendeléseket. Egy férfinak ma kétszer annyi esélye van főnökké válni az USA-ban, mint egy nőnek. Az európai nők esélyei jóval alatta maradnak az egyesült államokbeli társaikéhoz is. A hazai helyzet még rosszabb.

A megoldást az aránytalanságok feltárásában, a női menedzsmentsikerek vizsgálatában, a nemek előnyös tulajdonságai kölcsönös kiaknázásában, a két nem egymást kiegészítő jellegének okos felhasználásában lenne célszerű keresni.

L'HOMME ILONA

## **„Nőies” és „férfias” a 20. század első felének irodalomkritikai diszkurzusában**

---

A 20. század első felének irodalmi folyóirataiban női szerzők műveiről készült kritikák és recenziókat megvizsgálva kijelenthetjük, hogy a „nőies”, illetve „férfias” jelzőket legitim irodalmi kategóriának tekinti a korabeli irodalomkritikai diszkurzus. A „női(es)”-nek érzékelt írásokhoz többnyire a következő jegyek társulnak: passzivitás, lágyság, formai fegyelmetlenség (bőbeszédűség, ill. a kötött formák mellőzése), tematikailag a nők életéhez és az erotikához kapcsolódás. Az erotika kivételével ezek a jegyek a felszínen nem negatívan konnotáltak, sőt, a szerző és alkotása között szoros kapcsolatot feltételezve elvárják a nőktől „a nő” torzítatlan megjelenítését. A kritikusoknak a nők alkotásaihoz való viszonyulása ezzel párhuzamosan befogadó. Két gyakori retorikai fordulat azonban egyértelművé teszi, hogy a női(es) jegyek mégis másodrendűek: 1) Bár a „régebbi írónőknek” rendszerint a „férfiak majmolását” róják fel, a kortárs szerzőkre dicséretképpen használják a „férfias” jelzőt, többnyire a szerzőnek „a nőktől szokatlan erejére” utalva vele. 2) Az értékesnek ítélt női írókat szembeállítják a többi női szerzővel úgy, hogy közben „a” női író a dilettánszal, illetve a silánnyal azonosítják.

Ezek alapján a 20. sz. első felének irodalomkritikai diszkurzusáról leszögezhetjük, hogy (a kritikusok pozitív, befogadó szándékai ellenére) a nőiesnek minősített jegyekhez negatív értékelés társul.

LÓRÁND ZSÓFIA

## **A nemek megjelenítése a politikai és politikatudományi nyelvben Magyarországon**

---

Előadásomban politikai szövegekben vizsgálom, hogy milyen férfi- illetve nőképpel dolgoznak a politikai pártok ma (az utolsó két parlamenti ciklus időszakában) Magyarországon. Elsősorban az a kérdés, hogy milyen hasonlóságokat és eltéréseket mutat egy baloldali és egy konzervatív diskurzus egymáshoz és ahhoz a kontextushoz képest, amelyet a magyar közbeszéd (természetesen ez a fogalom további kifejtést igényel) teremt számukra. Emellett árulkodó az is, ahogyan a feminizmus fogalma ezekben a diskurzusokban jelentkezik, amit a feminizmusról a politikai pártok mondanak, illetve amilyen reflexiók olvashatóak a gender- illetve nő-témára a politikatudományos és politikai elemző szövegekben.

Az előadás alapját képező dolgozat az MTA Politikai Tudományok Intézete Politikai Diskurzus Kutató Központjának jelenlegi kutatási projektjéhez kapcsolódik, melynek témája a Fidesz diszkurzív „valósága”. Ezt a tematikát bővítem ki a többi párt, elsősorban az MSZP vizsgálatával, ami egyébként az említések szintjén már a korábbi szövegekben is megtörténik. Módszertanilag meghatározónak tekintem a kritikai diskurzusanalízist (Critical Discourse

Analysis, a továbbiakban CDA), mely elsősorban Teun van Dijk nevéhez kapcsolódik, de a Jane Sunderland és Lia Litosseliti szerzőpáros komoly figyelmet szentel a CDA feminista vonatkozásainak is, kiemelve, hogy ez az elemzési módszer céljait és módszereit tekintve eleve sok hasonlóságot mutat a gender szempontú elemzésekkel.

Hivatkozott irodalom

Jane SUNDERLAND és Lia LITOSSEITI: Gender identity and discourse analysis In: *Gender Identity and Discourse Analysis* (szerk. u.ők), Amsterdam, Philadelphia: John Benjamin Publishing Company, 2002. 1—43.

LŐRINCZ JENŐ

## **A rész és az egész a nő-ben**

---

A *nő* megjelölése a képes beszéd világában a pars pro toto, illetőleg totum pro parte elve szerint is feltárható. Szinekdochéi származhatnak a test részeiből (pl. jó *bőr*, *oldalborda*), a ruházat (pl. *szoknya*), a háztartás (vén *piszkafa*) stb. köréből, utalhatnak emberi tulajdonságra (*gyarlóság*, asszony a neved), emberi viselkedésre. A rész-egész viszonyok vizsgálatába a metaforát, metonímiát, a körülírást is bevonva még gazdagabb anyagot kapunk.

A nomináció és nyomában a *nőről* való (azonosító) predikáció nemcsak a nyelv rendszerszerű működésére és valóságábrázoló funkciójára nézve szolgál tanulságokkal, hanem a nyelvi adatok közegében a társadalmi nem és az antropológia viszonyáról, a női nem morális státusáról alkotott fölfogásunkat is alakíthatja.

PABIJANEK, KATARZYNA

## **Kortárs művésznő vagyok**

---

Prezentáciomban a feminista kritikus egyik gyakori, ám frusztráló tapasztalatáról szeretnék beszélni. Ez a tapasztalat az olyan művésznőkkel való találkozás, akik a művészeti produkciójuknak jellegével kapcsolatban tiltakoznak az ellen, hogy őket valaki művésznőnek, vagy még rosszabb esetben feminista művésznőnek nevezze. Miért van ez így? Mit tegyen a kritikus? Hogyan nevezzük a nők által készített művészetet? A klasszikus amerikai viták eredményeit (Jones, Pollock) szembesítem azokkal az interjúkkal, amelyeket 2005-ben készítettem magyar művésznőkkel, illetve nő művészekkel (Kulcsár, Várady, Sevic).

P. BALOGH ANDREA

## **A nők kizárása a gondolkodók kategóriájából a feminista színházelméletben**

---

A Test és/vagy a Női Test értelmezése napjaink egyik népszerű témája a magyar humán tudományokon belül. Ez a kérdéskör a nemiség fogalmát vizsgáló feminista kritikai elméleteket

is magába foglaló angol és francia nyelvű divatos szakirodalom magyarra fordításának köszönhetően került a tudományos figyelem középpontjába. Dolgozatom a színház- és/vagy előadáselméletekben használatos Test és Női Test absztrakciójának kritikai vizsgálatát célozza, különös tekintettel a nemiség kategóriáját értelmező angol nyelvű feminista diskurzus magyar kontextusba történő átfordítására.

Dolgozatom kiinduló pontja a *Theatron* című színháztudományi periodika különszáma (2003), amely a Performance Theories (US) feminista képviselőinek egy-egy írását közli, valamint egy a magyar nyelvű feminista színházelmélet felvázolására törekvő tanulmányt. Érvelésem kibontásához további feminista színházelméleti megfontolásokat is tárgyalok, valamint egy a Női Test témájára koncentráló olyan színházértelmezést (2005), amely felvállaltan elutasítja a kérdés 'nemtudomány' (gender studies) felőli megközelítését.

Érvelésem arra kíván rámutatni, hogy a magyar feminista színházelméletben alkalmazott Női Test és női nemiség fogalma hogyan marad a konzervatív, patriarchális, (hetero)szexista episztemológia keretein belül. Más szóval, a jelenleg használatos nő-fogalom miért felvállalhatatlan egy a társadalmi és politikai gyakorlatot szem előtt tartó feminista tudományrendszer szempontjából.

PITKÁSALO, ELIISA

## **A nők és nyelvük a rendszerváltozás utáni magyar filmben**

---

Az előadásom rövid áttekintés a rendszerváltozás utáni magyar filmek nőképéről. A film mindig a körülötte lévő társadalmat tükrözi, habár nem közvetlenül annak a tükörképe. A változások a filmművészet jellegéből adódóan késéssel jelennek meg a filmben, ezért tartom érdekesnek kutatni a rendszerváltozást követett (és követő) társadalmi változások tükröződését a magyar filmművészetben. A nő helyzete bizonyára megváltozott a magyar társadalomban, de ez milyen módon jelenik meg a magyar film nőképében? A filmeket szociolingvisztikai és genderkutatói szempontból vetem össze: azt vizsgálom, hogy a filmekben szereplő nők ábrázolása milyen módon jelenik meg a film nyelvezetén keresztül.

RAÁTZ JUDIT

## **A nők névviselési szokásai Magyarországon és az EU-ban**

---

A névhasználat talán az élet egyetlen olyan területe, ahol a nők rendelkeznek több joggal, nagyobb választási lehetőséggel. Ez a tény szinte minden nyelvterületen megfigyelhető. A magyar nők különleges helyzetben vannak, hiszen igen sajátos és egyedi névformák közül választhatnak a házasságkötés után. Különleges a helyzetük abból a szempontból is, hogy a választható névformák az európai unióhoz való csatlakozással ismét bővültek. Előadásomban ezeket az új névformákat, a bevezetésük előtti fogadtatásukat és a hivatalossá tételük óta eltelt másfél évben történő használatukat, népszerűségüket kívánom úgy bemutatni, hogy közben kitekintést teszek az Unió többi tagországának házassági névtípusaira, azok gyakoriságára.

SCHLEICHER NÓRA

## **Társadalmi nem és nyelvhasználat a munkahelyi interakciókban „Nem csak egy kis szőke kislány vagyok”**

---

Előadásomban a társadalmi nem (gender) és a nyelvhasználat kapcsolatát munkahelyi közegben vizsgáló empirikus kutatásom néhány eredményét ismertetem. Ennek kapcsán kitérek néhány, a gender és a nyelvhasználat konceptualizálásával kapcsolatos elméleti, valamint a kettő összefüggéseinek kutathatóságával kapcsolatos módszertani problémára.

Szeretném ismertetni és megvitatni a kutatás eredményeként megfogalmazódó új genderkoncepciómat is.

A 2002-ben végzett kvalitatív kutatás során a résztvevő megfigyelés, a konverzációelemzés, a szociometria és az interjúk kombinált módszerét használtam. Három hónapot töltöttem egy magyar középvállalat két igazgatóságán, ahol az ott dolgozó fehér galléros munkavállalók, nők és férfiak, vezetők és beosztottak kommunikációját vizsgáltam. E kutatás néhány eredményét, és az ezek kapcsán felvetődő elméleti és módszertani dilemmákat szeretném megosztani a konferencia résztvevőivel.

SUSZCZYNSKA, MALGORZATA

## **Helyreállítás-stratégiák nemek szerinti különbségei**

---

Előadásomban magyar felnőtt beszélők (angol tanárok) javítás-munka (RW) stratégiáit elemzem. Adatközlőim, 50 férfi és 52 nő, az SZTE Angol Tanszékének tanérátképzős hallgatói voltak. A nyelvi adatokat írásos kiegészítő tesztek (DCT) segítségével gyűjtöttem. A megkérdezett szituációkat az adatközlők életkorából és foglalkozásából adódó sajátosságoknak megfelelően állítottam össze, például kollégákkal folytatott vita, vagy élettárral adódó konfliktushelyzet szerepelt a tesztben. Ezek többnyire olyan szituációkra kérdezek rá, melyek nem szoktak szerepelni a bocsánatkérést vizsgáló kutatásokban. Ezen munkák többnyire a CCSARP model segítségével magyarázza a nyelvi viselkedés sajátosságait. Ezzel szemben én egy új, négydimenziós modell bevezetésére teszek javaslatot, ami alkalmasabbnak látszik a helyreállítás-stratégiák dinamikus jellegének, valamint a nemek szerinti különbségek megragadására. A kontextuális tényezők között a korábbi kutatásokban többnyire figyelmen kívül hagyott érzelmi kötelék (affect) fontosságát szeretném hangsúlyozni, és a nemek eltérő stratégiáit nem csak az udvariasság de az udvariatlanság szempontjából is vizsgálom.

SZABÓ-GILINGER ESZTER

## **A szexizmus (képzelt) hatalma**

---

Előadásomhoz egy saját, 2003. decembere óta „megjelenőben” levő cikkem és az arra érkező reakciók adnak kiindulási pontot. Egyrészt saját módszerem határait és hibáit tárom fel

(statikus kategóriák, a nemi sztereotípiák újratermelése), másrészt a megjelenés körül kialakult vitát – az önreflexió céljával, semmiképpen sem személyeskedve – elemzem. A következtetésem (a szociolingvisztikai kutatóközösségben hasonló eredményre jutottak a közelmúltban), hogy minden igyekezet, publikálás és munka ellenére, még ma már túlhaladottnak tűnő technikák és kijelentések is az abszurditás határát súroló következményekkel bír(hat)nak.

THUN ÉVA

## **Pedagógus-nők indentitás konstrukciójának nyelvi megjelenítése a tanárképzés szakmai szövegeiben**

---

A tanárképzés/pedagógusképzés tartalma, struktúrája és praxisa, művelődéstörténeti és kultúratörténeti kialakulásánál fogva annak a társadalmi-közéleti szférának a része, melynek jellemzője a férfi mintázatú értékrendszer, működésmód és hatalmi strukturálódás. Ennek az elhelyezkedésnek a következtében a tanárképzés olyan homogén, általános (emberi) tulajdonságokkal és tudásokkal rendelkező csoportot feltételez a képzésben résztvevőként, akikre elvártan jobban jellemző a patriarchális viszonyok között kialakult szakmai gondolkodásmód elfogadása. A mindennapi pedagógiai intézmény-környezetet azonban jobban jellemzi az "elnőiesedés" szociológiai ténye. A tanárképzés szakmai szövegeinek vallatása során arra keressük a választ, vajon megjelenik-e bennük, és ha igen, hogyan a nőknek az oktatás közsférájában való szerepvállalására és szakmai szerepidentitásuk megjelenítésére irányuló pedagógiai reflexió.

VASVARI, LOUISE

## **A nemi vágy nyelvi megjelenítése és a szexuális identitás**

---

Ebben a dolgozatban, amit hozzászólásnak szánok az újabban létrejött „queer” nyelvészethez, azt fejtem ki, hogy a társadalmi nemi identitás kutatásában tekintetbe kell venni mindazt a számos nyelvi eszközt, amivel a szexualitás konstrukciója létrejön. Mivel a szexualitás többféle diskurzus gyakorlatában konstruálódik, különféle olyan kulturális szövegeket elemzek, melyeket mind a nemi vágy kifejezésére használnak. Szó lesz a becenevek használatáról hetero- és homoszexuális partnerek között; a nemi vágy kifejezéséről az úgynevezett női és férfi irodalomban, illetve a hetero- és homoszexuális pornográfiában is, továbbá virtuális szex beszélgetésekben az interneten, valamint mind a magán, mind a fizetős telefonszexben. Példáim elkerülhetetlenül elsősorban angol nyelvűek, de összehasonlításképpen magyar példákkal is bővítem előadásomat. Ugyanakkor előadásom egyik célja felhívni a figyelmet arra, hogy milyen ígéretes új irányokra van szükség a magyar nyelv kutatásában. Befejezésül kiemelem, hogy a nemi vágy nyelvi megjelenítését ugyanúgy tekintetbe kell venni a nemi identitás kialakulásánál, mint a nem, osztály, faj, és etnikai identitás „előadását”.

ZSÁK JUDIT

## A Medúza nevetése? A nőiség megjelenése kortárs magyar költőnők szövegeiben

---

Előadásomban a társadalmi és biológiai nem nyelvhasználattal összefüggő aspektusait a poétikus nyelvhasználat lehetőségei felől próbálom értelmezni.

A nők nyelvi viselkedésére, választásaira vonatkozó esszencializmus csapdáit kikerülve nem azt a kérdést teszem föl a költői szövegek kapcsán, hogy milyen a 'nők' nyelve, hanem éppen a sokféle nő(iség) és heterogén szubjektumpozíció megjelenésére keresek példákat: célom a költői nyelvhasználat révén konstruálódó (női vagy nőinek nevezett) identitás nyomozása olyan szempontok mentén, mint a nyelvhasználat és hatalmi viszonyok kérdése; a saját női hangon megszólaló női szubjektum létrejötte a szövegben; a hiány, szorongás, félelem és fájdalom, öröm beleíródása a szövegbe. Mindez egyfajta *écriture féminine*, egy, a megszokottól eltérő medialitás keresését (illetve ennek hazai alkalmazhatóságát) körvonalazza, amelyik alkalmas(abb) a nők önmagukról való beszédére, titkaik, vágyaik, testük és szexualitásuk kifejezésére, mindannak a felszínre hozására, ami addig rejtve volt. A vizsgálat tárgya tehát nem más, mint a költői szövegekben (elsősorban Szabó T. Anna verseiben) megformálódó női diszkurzus tükörszerkezete, a szubjektum önmagára reflektáló felépítése, ahol olyan, a korábbi formák és kifejezésmódok ellen lázadó költői nyelv jelenik meg, ahol az anya teste, a vágy a szöveg mozgató ereje (Kristeva), ahol női test-beszéd, korporeális gyönyörszövegek, ritmikus-ciklikus örömszövegek íródnak, olykor fehér tintával (Cixous), és ahol a női test élvezete vagy fájdalma formálódik nyelvvé (Irigaray).